

A. S. Neill: Egy iskolamester naplója (1915) – részletek-4

június 13, 2014

16. fejezet

176. o.

Micsoda fantasztikus nap volt a mai! Úgy tizenegy óra tájban kopogtattak a terem ajtaján, és egy fiatal hölgy lépett be.

– Ó, Istenem! – kiáltottam fel. – Dorothy! Hát téged meg mi szél hozott errefelé?

– Épp Edinburgh-ba megyek – magyarázta – , tudod öregem, turnézom.

Dorothy színésznő egy zenés komédiákat játszó vándortársulatnál, és nagyon régi barátom. Bámulatos egyéniség, maga a móka és csibészség megtestesítője, de ha arról van szó, nagyon komoly is tud lenni.

Ránézett a gyerekeimre, összecsapta a kezét, úgy kiáltott fel:

– Nahát! Te tényleg ezeket a gyerekeket tanítod? Tarts nekem is egy órát! – azzal beült Violet Brown mellé a padba. Hálát adtam a Jóistennek, hogy sosem akartam a tiszteletet kivívni az osztályomban.

– Dorothy, mivel Violet Brownnal beszélgettél, el kell fenekeljelek.

A gyerekek sikítottak a gyönyörűségtől, és mikor Dorothy elővette a zsebkendőjét, és sírást mímelt, már a könnyeik potyogtak a nevetéstől.

Épp szünet következett, és Dorothy ragaszkodott hozzá, hogy ő

fújja el kürtömön az „Oszolj!”-t. Na, ez aztán végképp egyöntetű ovációt váltott ki. A lányok nem mentek sehova, hanem Dorothy köré gyűltek, és a bundáját tapogatták. Nagyon élvezte.

– Tudjátok lányok, én színésznő vagyok, és ez a nagy, gonosz tanár bácsi pedig nagyon régi barátom. De nem is gonosz am igazából! – azzal átkarolta a vállamat.

– Látjátok, miben mesterkedik, lányok? – kérdeztem. – Látjátok, hogy ez a nőszemély, aki ilyen szégyenletes szakmát űz, visszaél a helyzettel? Igazából azt akarja elérni, hogy megcsókoljam... – mondtam volna, de Dorothy ekkor egy darab krétát tömött a számba.

Micsoda jó kis nap volt! Dorothy egész nap velünk maradt, és délutánra már az összes idősebb lányt keresztnevéen szólította. Ragaszkodott hozzá, hogy tegeződjenek. Próbálta utánozni a skót akcentusukat, ami hatalmas üdvrivalgást váltott ki belőlük.

Délután rávettem, hogy énekeljen és táncoljon nekünk; egy ragtime-ot lejtett el előttünk, mire pár percen belül mindenki ott rázta magát a parketten.

Uzsonnára is maradt, és a londoni évekről nosztalgiáztunk. Drága jó Dorothy! Mennyire nagy öröm volt őt látni, és milyen nyomasztó lesz holnap nélküle az iskola! De hát, ez egy ilyen munkás világ, és a pillangók nem repülnek ki a fészkükből minden nap. Ha Dorothy ezt most olvasná, csücsörített szájjal közölné: „Pillangók, mi? Te vén bögöly!” Drága barátném, Dorothy!

— — — — —

Az osztály ma olyan volt, mint akik másnaposak. A gyerekek

egész nap csak Dorothyról fecsegték, még hozzá suttogva, mintha már valami halottról beszélnék.

– Kérem, uram – mondta Violet – el fog még máskor is jönni hozzánk?

– Nem hinném, Violet – feleltem.

– Uram, talán el kéne vennie feleségül, és akkor mindig itt lenne.

– Más férfit szeret, Vi – mondtam szomorúan, és amikor Vi oda sűgta Katie Farmernek, hogy „mennyire kár”, tényleg elszomorodtam. Abban a pillanatban tényleg szerettem Dorothyt, persze pusztán szentimentalizmus volt részemről; Dorothy és én sosem lennénk szerelmesek egymásba, ahhoz túl jó pajtások vagyunk.

– Nagyon csinos – mondta Peggy Smith.

– Az – ismertem el.

– Uram, izé, gondolja, hogy ha nagyon akarná, akkor magához jönne feleségül? – kérdezte Violet. És egy pillanatra komolyan elgondolkodni látszott.

– És törjem össze a másik férfi szívét? – nevettem.

Violet összevonta a szemöldökét:

– Uram, nem számítana az, hiszen nem is ismerjük.

– De nekem számítana! Ő is régi barátom.

– Ó! – hüledezett Violet. – Uram, ismer még más színésznőket is? – kérdezte kisvártatva.

Megragadtam a vállánál fogva, és szelíden megráztam:

– Te kis huncut! Nem foglalkozol te velem cseppet sem, csak azt akarod, hogy egy színésznő legyen a feleségem. Azt

szeretnéd, hogy legyen itt valaki, aki ragtime-ozni meg tangózni tanít titeket! – mire megbánóan elvörösödött.

— — — — —

Lawson ma este átugrott hozzám; el akarta mesélni, milyen volt aznap a tanfelügyelő látogatása.

– Miért nem pályáz meg egy felügyelői állást? – vetette fel.

Pipára gyújtottam.

– Hát, öregem, sok oka van annak – feleltem. – Először is, nem ismerek senkit, aki ismer valakit, aki ismeri a fickót, aki a nő szomszédja, akinek a férje a skót oktatási minisztériumban fejes. Aztán meg, nincs is meg a képzettségem hozzá; nem végeztem el a pedagógia kurzust Oxfordban. Harmadszorra pedig, semmi kedvem hozzá.

– Gondolom, sokan vannak, akik protekcióval kerülnek be – mondta Lawson.

– Persze, de biztos olyanok is vannak, akik nem. Protekcióval nem a zseniket veszik fel; aki kapcsolatok révén keres munkát, mind középszerű alak.

Lawson erre elvörösödött.

– Én is protekcióval kerültem ide – jegyezte meg.

– Nincsen azzal semmi baj – mondtam nagy vidáman – én minden állásomhoz a kapcsolataimat használtam. – De most már nem tenném.

– Elvből?

– Nem igazán. Az igazság az, hogy rájöttem, hogy semmi nem ér

annyit, hogy könyörögnie kelljen érte az embernek.

– Ez még mindig a legnyugalmasabb munkahely, akár könyörgött érte, akár nem. Ennél már csak a klérusban található nyugalmasabbat – mondta.

– Én nem nevezném nyugalmasnak; rothadtnak igen, de nyugalmasnak, annak nem. A tanfelügyelőség fele részét a kémkedés, másik felét pedig a rendfenntartás teszi ki. Nem kéne így lennie, de így van. Ugyanolyan jól tudja, mint én, hogy minden tanár gyomra görcsbe rándul, amint egy tanfelügyelő bedugja az orrát a terembe. Mások dolgaiban való matatás – ez a tanfelügyelő munkája!

– Egész jó felügyelő lenne magából – jegyezte meg Lawson.

– Köszönöm – vetettem oda – gondolja, hogy jó vagyok a mások dolgaiban való szimatolásban?

– Nem így gondoltam. Tegyük fel, hogy az iskolámat magának kéne ellenőriznie; hogyan fogna hozzá?

– Bemennék, beülnék egy padba, és azt mondanám: gondoljátok azt, hogy új fiú vagyok az osztályban, igazítsatok el. De figyelmeztetek titeket, hogy a figyelmem elkalandozhat. Na, kezdjétek! De azért nem baj ugye, ha legyűröm még gyorsan ezt a kis pitét? Szörnyű volt a reggeli ma reggel.

– Folytassa! – nevetett Lawson.

– A gyerekeket egyáltalán nem is ellenőrizném. Amikor kimennének a szünetben, akkor váltanék magával egy-két szót. Valami olyasmit mondanék: tudja, piszkos egy munka ez, de valamiből élni kell. Csak megjegyzem, hogy először is nagyon nem tetszik, ahogy fegyelmez. Embertelen, ahogy a gyerekekre erőlteti a rendet. Minden gyerek szerette volna végignézni, hogyan tömöm magamba azt a pitét, mégsem mert egy sem felnézni a padból. Másodszor, túl sokat követel: a számtanról szünet nélkül tért át az olvasásra. Minden óra után adnia kéne öt

percet a gyerekeknek. Ezen kívül, szerintem túlságosan nagy hangsúlyt fektet a méltóságára. Eszébe nem jutna ellejteni egy ragtime-ot itt a parketten, fogadjunk? Nem? Gondoltam. Pedig ki kéne próbálnia, öregem! A méltóságteljesség legjobb ellenszere, ezen kívül elsőrangú májműködés-serkentő hatása is van. Hé, hova megy? Ideje behívni a gyerekeket? Jól van, elismerem, váratlanul toppantam be magához, de ez még nem ok arra, hogy kihasználja a helyzetet. A pipámnak még a fele se égett le, és még egy cigarettám is van. Jöjjön ki, és nézze meg, hogy játszom le egy meccset a gyerekekkel!

– Azt hiszi, ezt mind megtenné – mondta Lawson elnyújtva – , de maga is tudja, hogy nem tenné meg. Emlékszem, egyszer nagy pironkodva bejött hozzám egy új, fiatal tanfelügyelő. „Új vagyok a szakmában – mondta negédesen – adjon tanácsot, hogyan csináljam.” Egy évvel később ugyanez a fickó úgy tört rám, mint egy hurrikán, és lekezelően fiatalembernek nevezett. Ember, higgyje el, ha beáll tanfelügyelőnek, nem tudja elkerülni, hogy egy idő után öntelt és tekintélyt parancsoló legyen.

– Azért megpróbálnám, az biztos! – jelentettem ki. – Jól tojnak a tyúkok mostanában?

– – – – –

Ma belenéztem a Pedagógiai Értesítőbe, volt benne egy olvasói levél, aláírása: „Megcsömörlött”. Ez a szokás, hogy mindenki álnéven ír, teljes mértékben és visszavonhatatlanul lejárhatja az egész tanári szakmát. Csak özönlenek a levelek, de szinte senki nem írja alá az igazi nevét. Persze, amit nem írnak alá, azt elolvasni sem érdemes, hiszen az erkölcsileg gyáva ember véleménye igazán nem nyom semmit a latba, akár a tanfelügyelőkről írja, akár másról. Rosszul vagyok szolgálalkú tanártársaim hajbókolásától. A „Megcsömörlött” álnévvel író

minden kétséget kizáróan hezitálás nélkül saját védelmére tud kelni: „Kérem, nekem feleségem és családom van, akikre keresnem kell; nem engedhetem meg magamnak, hogy rosszban legyek a tanfelügyelővel.”

Az rendben van, hogy nem kell feleslegesen ingerelni a tanfelügyelőt, vagy bárkit, ha már itt tartunk. Senkit nem buzdítok arra, hogy minden alkalmat megragadjon a kötözködésre. Semmi értelme győzködni a tanfelügyelőt az igazadról, amikor ő teljesen más módszerrel tanítja a számtant; sokkal értelmesebb, ha átgondolod az ő módszereit, majd úgy utasítod el, hogy már többet tudsz a számtanról, mint ő maga. De ha már valaki ellenállhatatlan vágyat érez az iránt, hogy írjon az újságba, akkor azt tegye szabad emberként, ne rabszolgaként. Tulajdonképpen az álnevek használata a tanfelügyelőséget ugyanannyira lejáratja, mint a tanári hivatást, minthogy ez a szokás egyetemesen elterjedt, és a tanárok is nyilván hallottak egy-két történetet a merészebb levélírók meghurcolásáról. A legtöbb pedagógiai lap azt sugallja, hogy Nagy-Britannia tanárai olyanok, mint egy magániskolai diák, aki a veréstől való félelmében nem meri pikáns költeményeit az iskolai újságba beküldeni. Nem csoda, hogy a tanárok presztízse annyira alacsony; egy szakma, aminek az üzői magukat „Megcsömörlött”-nek, „Egy vidéki iskolá”-nak vagy „Vindex”[1]-nek hívják, az a szakma halálra van ítélve.

[...]

18. fejezet

204. o.

Ma esszét írtam a gyerekekkel: „Képzeljétek magatokat egy öreg hölgy helyébe, aki egy kacsát rendelt Mr. Gamage boltjából, de tévedésből egy óriási faládába csomagolt

repülőgépet küldenek neki helyette. Egyes szám első személyben írjátok le a pilóta érzéseit, aki viszont meglátja a kacsát a reggelizőasztalon.”

Az egyik lány ezt írta: „Tisztelt Mr. Gamage! Nem nyitottam ki a kosarat, de úgy tűnik, struccot küldött nekem. Mit adjak neki enni?”

Egy fiú a pilóta nevében ezt írta: „Ha azt képzelem, hogy az életemet fogom kockáztatni a géppel, amit küldött, akkor nagyon téved. Nincs is benzintankja!”

A témába beletört a bicskájuk, nem érezték a helyzet komikumát. Egyikük sem tudta beleélni magát a szegény öreglány helyébe, aki elképedve bámulja a munkásokat, ahogy lepakolják nála a hatalmas faládát. H. M. Bateman[2] remek kis rajzot kerekítene a helyzetből.

Egy másik témát vetettem fel. „Pár napja mindenki kapott tőlem egy-egy félpennyt – kezdtem –, írjátok le, mire költöttétek, és hat pennyt kap, aki a legnagyobb hazugságot írja”.

Nagy ötletek jöttek. Az egyikük egy repülőgépet vett rajta, és megtorpedózott egy zeppelint vele; egy lány ezer autómobilt vett belőle, de az osztály számára, Jack Hood írta a legjobbat: „Elvittem a templomba vasárnap, és bedobtam az adományperselybe”.

Neki adtam a pénzt, bár tisztában voltam vele, hogy a vak tyúk is talál szeget tipikus esete állt fenn. Nem hiszem, hogy Jacknek még egyszer az életben sikerül ilyen kellemes csalódást okoznia.

— — — — —

Ma kirándultunk; tájképet akartunk délután festeni. Nagy meleg volt, egy fa árnyékába húzódtunk, és szunyókáltunk fél órácskát. Egyszer csak Violet Brown felkiáltott.

– Itt jön Antonio! – és már láttuk is, hogy az olasz

lehúzódtott a furgonjával az út szélére.

– Mindenkinek adjon egy gombócot! – mondtam, és már kezdte is mérni. Én voltam az utolsó a sorban.

– Uram, magának inkább pohárba adom, nem ostyába – mondta Antonio.

– Rendben – feleltem. – Jó ötlet! Már olyan régen nyaltam tisztára poharat fagyizás után.

Pompás érzés volt!

Hazafelé az egyik kislány vett egy kis édességet a boltban. Nekem is adott belőle.

– Nézze, uram, ez olyan színváltós! – mondta.

– Hogy micsoda? – gyorsan kivettem a számból, hogy megnézzem.

– A mindenségit! Tényleg az, Katie! – mondtam. – Azt hittem, ilyeneket már régóta nem készítenek.

Először fehér színe volt, de aztán kékre váltott, aztán pirosra, majd zöldre, végül lilára. Sajnálatos módon véletlenül kettéharaptam, így a színek teljes skáláját nem volt módomban megfigyelni.

Nagyon jó kis szerencsés nap volt ez; fagylalt meg színváltós cukorka egy délután alatt: ez maga a szerencse netovábbja. De hiába, az ember telhetetlen, ma este úgy megkívántam a csavart nyalókát – a művelt ember édesgyökércukorkának hívja.

– – – – –

Evangelizátorok jöttek egy hete a faluba, és már meg is térítettek néhány embert. Az egyikük ma este megállított az utcán, és megkérdezte, hogy engem már megváltottak-e.

– Kérem, én újságíró vagyok, vagy legalábbis voltam – mondtam, és kuncogva továbbmentem. Persze az csak bámult utánam, mert

nem értette, min nevetek. Az a riporter jutott eszembe, aki egy bizonyos Üdvhadsereg gyűlésen a hátsó sorban üldögélt. Az Üdvhadsereg egyik leánya odahajolt hozzá, és suttogva megkérdezte: „Az Ön lelkét már megváltották, barátom?” A riporter rémülten kapta fel a fejét:

– Kérem, én újságíró vagyok – közölte gyorsan.

– Ó, bocsásson meg – mondta a lány, és továbbment.

Nem szívelem az evangelizátorokat. Amikor kissrác voltam, jött a falunkba pár prédikátor, és egy álló hónapig másra se bírtam gondolni, csak a pokolra. „Csak hinni kell!” – mondta mindig az egyikük, mikor elkapott az utcán; a másikuknak rövidebb volt a nótája: „Dicsőség!” – ordította oda óriási hévvel mindenkinek. Mire eltávoztak köreinkből, a falu a kicsinyes piszkálódások melegágya lett. Aztán nem telt bele három hét, a falu fiatal asszonyai – akik előzőleg „bizonyságot tettek” nekik – annak rendje és módja szerint vissza is tértek a régi, csábos, pillarebegtető énjükhöz.

Lizzie Jane Gunn esete jellegzetes képet fest a térítésről. Lizzie Jane így mesélt a bizonyágtételéről: „Nahát, kérem, én épp mentem az utcán, épphogy megtettem a bizonyágot, és sötét vót, és egyedül vótam. Egyszer csak valami beleesik a kezembe, és én aszitem, ez valami üzenet az Úrtól. Meg se néztem, mi vót az, csak szorítottam a tenyerembe’. Hazaérek, megnézem, mi az ott a kezembe’. Hát, a kabátom gombja vót az!”

Nem tetszik nekem ez az egész megváltódsdi. Gyáva és önző egy vallás az, amelyik folyton lelkipurdalás-keltéssel gyötri az embereket. Én valahogy úgy vagyok az írástudatlan világi hitszónokokkal, mint Pistike, a vasárnapi iskolában.

– Tegye fel a kezét, aki a mennybe szeretne menni! – kérdi a tanár. Egyedül Pistike nem rakja fel a kezét.

– Hát te, Pistike? Csak nem azt akarod mondani, hogy te nem akarsz a mennybe menni?

Pistike lekezelően a társai felé bök:

– Eszem ágában sincs – motyogja – , ha ezek is ott lesznek!

Shelley azt írja „A nyomorult embert a rossz kergeti a költészet karjaiba”[3], hát én meg azt gondolom, hogy a legtöbb nyomorult prédikátort az önteltség kergeti a prédikálás karjaiba. Nagyon bizsergető érzés lehet azt a sok embert látni, ahogy csüngenek a szavaikon, hisz mindannyiunkat vonzza a rivaldafény. Általában eltart egy ideig, míg leküzdjük lámpaláz-korszakunkat, és nyugodtan ki tudunk lépni a nagyközönség elé. A prédikálásra azonban nem kell felkészülni, gondolkodni sem kell tudni hozzá, érdekem sem kellene, csak ki kell állni, és szólni: „Szeretett híveim! Egy napon, mikoron Peebles kollégiumának folyosóit róttam, iskolatársam arra vetemedett, hogy Istent gyaláznia merészelte. Ezen naptól fogva, szeretett híveim, ez az ördögfajzat többé boldogulást nem talált vala. Ó, híveim! Ha csak beletekintettem vala az ő gonosz szívébe...” és a többi.

Csak megjegyzem, hogy amint egy evangelizátor beteszi a lábát egy faluba, az első, aki bizonyosságot tesz, rendszerint a falu bolondja. Willie Baffers egész héten az *Élet, élet, örök élet* kezdetű dalt fütyürészte, de nagy elégedettségemre szolgált, hogy ma este visszatért a *Ne csiklandozz, Jancsikám*-hoz.

– – – – –

Ma két új könyvet vittem be, a *Titkos gyógymódok*-at és a *Még több titkos gyógymód*-ot. A Brit Orvosi Egyesület adja ki, egy shillingért árulják darabját, és népszerű, ám annál kétesebb eredetű csodaszerek hozzávalóit sorolja fel.

Minden iskolában ott lenne a helye ezeknek a könyveknek. Mindenkinek joga van megtudni, mi mindent tesznek ezekbe a kotyvalékokba, és ha az iskola nem árulja el, a nagyközönség sose tudja meg. Egy újság sem adná ki a titkot, hiszen az átlag napilapot épp ezeknek a kotyvalékoknak a hirdetései tarják fenn.

Lenyűgöz ezeknek az embereknek a mentalitása, akik képesek filléres gyógyszereket hatalmas összegekért eladni. Nem ítélem el őket, csak egyszerűen lenyűgöznek. Milyen erkölcsi tartása lehet egy ilyennek? Mi lehet számára az élet értelme?

Szegény ördög! Biztosan arany késsel a szájában született, ahogy Chesterton más kontextusban említi[4]. De az is lehet, hogy nemcsak anyagi, de lelki szegénységbe is született. Egy olyan magából kifordult világ szülötte, ahol csak a pénznek és a hatalomnak van becsülete, ahol nem az egyenes út a legrövidebb, ahol ez a szegény, szerencsétlen kis alak rájön, hogy becsületesen nem tud sem pénzt, sem hatalmat szerezni, de azt jól tudja, hogy az emberek milyen ostobák, és hogy nem nagy kunszt átejtetni őket.

Törvényeink, mondhatom, igen furcsák. Ezreket kicsalhatok valami kotyvalék eladásával, de ha Andrew Carnegie nevét odaírom egy csekk alá, mehetek a Petershead szigorítottba a fegyencek közé. A britek a végletekig individualisták. Az egyént védeni kötelező, a tömegek meg oldják meg maguk. Ha megfújok egy pár csizmát, és meglógok vele, akkor bűnözőnek vagyok nyilvánítva, ha viszont elmegyek bukmékernek, és egy hazug svihák lesz belőlem, akkor bekerültem a sport magasiskolájába, ahol mindenki engem csodál, vagy legalábbis azok, akik még nem tévedtek be az én utcámba. Láttam én már szélhámost egy sereg forfarshire-i földműves paraszt egyhavi bérét kicsalni, és egyiküknek sem jutott eszébe, hogy beledöngöljék a gazfickót a földbe.

A becsületesség nagyon relatív fogalom. Én speciel nyugodt lélekkel bliccelem el a vonatjegyet minden adandó alkalommal, de ha egy motorbicikli-szerelő új csavart tesz a motoromba, és egy teljes shillinget felszámol érte, elmondom mindenféle közönséges tolvajnak. Persze így gondoljuk, hiszen semmi szívet melengető nincs abban, hogy egy lerobbant motorost így lehúz egy senkiházi, de egy jegy nélkül végigutazott tizenöt kilométeres vonatútnak még romantikája is van ebben a rongy világban.

Egyszer olvastam egy cikket a vasúti bűnözőkről, talán a *Nyalánkságok* magazinban. Azt írták, hogy az elítélt vasúti bliccelőknek jellegzetes arcberendezkedésük van. Emlékszem, egyből odaléptem a tükörhöz, és közöltem: „Tu quoque!”

Abban az időben komolyan hittem a physiognómiában; elhittem, hogy elég belenézned egy ember szemébe, hogy lásd, igazat mond-e vagy sem. Most, hogy már ismerem Peter Youngot, bölcsőbb lettem. Pete tíz éves, és nagyon nyílt, becsületes a tekintete. Ma este rajtakaptam, hogy a biciklim hátsókerék-szelepét babrálja.

– Ki lazította ki a szelepet? – vontam kérdőre.

– Jim Steel volt az, uram – felelte szemrebbenés nélkül, és közben egyenesen belenézett a szemembe.

– Hát jól van, George Washington – jegyeztem. – Már vár téged egy szék a parlamentben, fiam – és komolyan is gondoltam. Hiszek az erősebb egyedek kiválasztódásában, és tudom, hogy Peternek van a legkomolyabb esélye a túlélésre a modern civilizációban. Azt beszélik az apjáról, hogy megvette egy öregasszony „visszafejlett”, fehér disznáját, és cserébe ígért egy szép tarkát egy héten belül. Elvitte neki a tarkát. Aztán másnap leesett az eső...

Sokszor elítélem a sajtót, mert nem az igazat írja, de nincs a jól hazudó embernek nálam nagyobb csodálója. Amikor meghallom, hogy egy fickó közbevág egy beszélgetésbe e szavakkal: „Na, ha már Lloyd George-nál tartunk, hát amikor én tavaly Argentínában jártam...” – legszívesebben keblemre ölelném a füllentőt. Nem bírom az olyan közönséges, közhelyes hazugságokat, mint pl. „Szóval a nagysága jobban van? Úgy örülök neki!” Vagy „Az énekhangod egyre csodálatosabb, szívecském!” Vagy „Feltartottak az irodában...”, meg ilyesmik. Persze tudom én, hogy mindannyian hazudunk olykor, de csak kevesen tudunk a kisstílű hazudozások szintje fölé emelkedni.

Ma hazafelé menet találkoztam egy emberrel, és megálltunk

beszélgetni. Nagyon utálok a fickót; az a fajta ember, aki a saját anyja sírjába is krumplit vetne, ha a temetői hatóságok engedélyeznék. Mégis kezet adtam neki, mikor zsíros tenyerét felém nyújtotta. Ha lett volna bennem Ibsen Brandjából valami, biztosan visszautasítom a parolát. De ilyesformán mindannyian hazudunk olykor, és hát lássuk be, az élet elviselhetetlen lenne, ha mindannyian Brandek volnánk, és a mindent-vagy-semmit-elv szerint élnénk. Mindannyian megalkusunk, és a megalkuvás a leghitványabb hazugság. A kompromisszumot még elnézem, de az ömlengést, azt nem. Hány olyat ismerek, akik áradoznak a cimborájuknak, mennyire örülnek, hogy jó színben látják, miközben egy kanál vízben meg bírnák fojtani! Mindazonáltal az ilyesfajta ömlengés nem kifejezetten jellemző a skót emberre.

Van egy pásztorvityilló fent északon, abban lakik George Broon egymagában. Egyszer arra járt egy másik pásztor, és gondolta, odaköltözik George-hoz egy időre. Az újonnan jövő, Tam Kennedy, a napi munka végeztével bement hozzá, és együtt pipáztak néma csöndben, vagy két órán át. Akkor Tam megszólalt: „A múltkor láttam egy bikát az úton!” Másnap reggel George Broon azt mondta: „Nem bika vót az, hanem tehén!” Tam egyből kapta magát, és már csomagolta a kofferjét. „Elmész?” – kérdezte George megdöbbenve. „El én! – mondta Tam hevesen – nem bírom én ezt a sok civakodást itten!”

— — — — —

Végre itt a nyári vakáció! Már annyira vártam, de most, hogy itt van a küszöbön, nagyon nagy szomorúsággal tölt el. Hiszen van pár gyerek, aki most ül utoljára ezekben a padokban. Amikor legközelebb belefújok a kürtömbe, nagyon fognak hiányozni az ismerős arcok. Hiányozni fog Violet, a helyes, kis mosolygós arcával; hiányozni fog Tom Macintosh az elevenségével. Violet középiskolában tanul tovább, Tom pedig beáll a vasútállomásra dolgozni. Annyira kedvesek nekem, és tudom, hogy ők is bánatosan mennek el az iskolából.

– Rá se ránts, Tom! – hallottam Violetet a minap. – Minden áldott reggel meg este jövök én majd az állomásra!

– Elveszlek én menten, ha én leszek az állomásfőnök, Vi! – felelte Tom reményteljesen, a lány pedig mosolygott nagy vörösén.

Szegény Tom! Annyira sajnállak, kisfiam! Három év múlva ott fogod cipelni Violet csomagjait, aki észre sem fog már venni téged, hiszen ő ügyvéd lánya.

Az ördögbe a realizmussal!

Egyszer én is épp úgy éreztem, ahogy most Tom érez. Egy gazda lányába voltam szerelmes, és elmondhatatlan kínokat szenvedtem, amikor elmondta, hogy az apja földbérlete tizenhét év múlva jár le.

– Akkor majd elszökünk Glasgow-ba! – mondta, és én egy hétig nem tértem magamhoz. Akkor tíz éves volt; most négy gyerek édesanyja.

Annie az ő tizenhét évével arra a professzorra emlékeztet, aki egy falusi előadáson a csillagászatról beszélt.

– Hétszáz millió év múlva, barátaim, – mondta ünnepélyesen – a Nap olyan kihűlt bolygó lesz, mint a Hold. A Földön nem lesz meleg, fény, nem lesz élet... semmi sem lesz.

Ekkor egy szék csikordult meg a hátsó sorokban, és egy gazda kétségbeesve állt fel.

– Már bocsásson meg kend, de mit mondott, mikor leszön ez?

– Hétszáz millió év múlva, barátom.

A gazda megkönnyebbülve rogyott vissza a székére.

– Ó, hála annak a jóistennek! – hörögte. – Mán aszitem, hét milliót mondott!

Azt mondják, hogy amikor az ember egy hosszú élet után a halálos ágyán fekszik, azt bánja meg a legjobban, amit nem tett meg. Azt hiszem, sok tanár is így van ezzel a tanév végén: bánják, mi mindent nem tettek meg. Hát, én nem bánok semmit.

Tudom, hogy sokat lustálkodtam az év során, tudom, hogy még mindig vannak nálam kijavítatlan dolgozatok; vannak tárgyak, amiket nem tanítottam meg a gyerekeknek. De nem sajnálom, mert ezek mit sem számítanak.

Rachel Smith elmegy a faluból, és Mary Wilson ma kezét rázott vele.

– Hát, Isten veled, Rachel, most majd más iskolába kell járnod, és lehet, hogy ott majd tanulnod is kell! – tette hozzá.

– Hogy mondod?! – kiáltottam oda. – Mary Wilson, csak nem azt akarod ezzel állítani, hogy ebben az iskolába nem tanultatok semmit?

– Hát, nem sokat – felelte Mary. – Az apám azt mondja, hogy ebben az iskolában mást se csinálunk, csak játszunk.

Mary apjának igaza van: egy szigorú iskolából szép kis játszóteret kerekítettem. És ennek nagyon örülök! Ezek a gyerekek boldogok és szabadok voltak egy éven át. Azt csinálták, amit szerettek; kedvenc dalaikat dúdolták leckeírás közben, cukorkát szopogattak, míg olvasták kedvenc könyveiket. Karonfogva jártuk a környéket lefestésre érdemes tájak után kutatva. Épp tegnap estefelé történt, hogy Jim Jackson kis seregével szembe jött velem az utcán, ágyú is volt nála: egy nagy farönk két babakocsi keréken. Ahogy közelebb értem, hallottam, ahogy kiadja a parancsot: „Fegyvert letenni!”, aztán amikor húsz métert távolodtam, elkiáltotta magát: „Tűűz!”

– Uram, – kiáltotta oda nekem – maga most meg van halva.

De tudja mit? Inkább foglyul ejtjük! – és a csapat két oszlopba sorakozva visszakísért engem az iskolához az Alexander's Ragtime Band dallamára, amit Jim szájharmonikán játszott.

– Mondja, ezredes, – kérdeztem – az bevett szokás, hogy a fegyveres erők vezetője a rezesbanda is egyben?

Jim megvakarta a fejét.

– A rezesbanda mind elesett Monsnál[5] – felelte. – A közlegényeknek meg nincs hallásuk. – Ezzel belekezdett a *Kedvesnővér Katóka kabátot köt a katonáknak* kezdetű dalba.

Tudom, hogy mindazt a jót, ami ezekben a gyerekekben lakozik, én kihoztam belőlük. Amikor Jim Jackson az iskolába jött, nagyon siralmas látványt nyújtott; ha egy lány véletlenül meglökte, úgy bámult rá, hogy a tekintetével gyilkolni lehetett volna. Most, hogy belegondolok, Jim feltűnően derűs kis kölyök lett. Amikor először találkoztunk, mint elsőszámú közellenségre tekintett rám, és ha kezet emeltem volna rá, talán kivívtam volna a tiszteletét, de az a gyilkos tekintete megmaradt volna.

Ha most azt mondanám, hogy én ezeket a gyerekeket jobbá tettem, biztosan az önmagukat fényezőknak járó megvető pillantásokat kapnám cserébe. Az ostoba emberek sosem értik meg, hogy a visszamenőleges öndicséret megengedhető, hogy az ember igenis lehet önmagával őszinte. Ha egy rajzom jól sikerül, nem fukarkodom a magam dicséretével. Ugyanakkor én vagyok az első, aki belátja, ha egy firkálmányom silányra sikerül. Az alázatosság kilenctized részben álszentség.

Én pedig rendelkezem egy nagy adag őszinteséggel, ezért most bezárom a naplóm azzal az ünnepélyes kijelentéssel, hogy a munkámat jól elvégeztem.

Ami azt a munkát illeti, amit a Skót Oktatási Minisztérium várt el tőlem, hát, mit is mondjak, legyen e könyv utolsó mondata az, amit a hivatalos osztálynaplóba vések:

„Az iskolát ma bezártam, a nyári szünetet elrendeltem. A 9/b. sz. formanyomtatványt a jegyzőtől átvettem.”

VÉGE